WALES AUDIT OFFICE
SWYDDFA ARCHWILIO CYMRU

Adroddiad Gwella Blynyddol 2017-18

Cyngor Sir Ceredigion

Dyddiad cyhoeddi: Medi 2018
Cyfeirnod y ddogfen: 671A2018-19

Paratowyd yr Adroddiad Gwella Blynyddol hwn ar ran Archwilydd Cyffredinol Cymru gan Jeremy Evans, Nigel Griffiths a Gareth Lewis, o dan gyfarwyddyd Huw Rees.

Adrian Crompton
Archwilydd Cyffredinol Cymru
Swyddfa Archwilio Cymru
24 Heol y Gadeirlan
Caerdydd
CF11 9LJ

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn annibynnol ar y llywodraeth ac fe'i penodir gan Ei Mawrhydi y Frenhines. Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn ymgymryd â'i waith gan ddefnyddio staff ac adnoddau eraill a ddarperir gan Fwrdd Swyddfa Archwilio Cymru, sef bwrdd statudol a sefydlwyd i'r diben hwnnw ac er mwyn monitro a chynghori'r Archwilydd Cyffredinol. Mae Swyddfa Archwilio Cymru yn atebol i'r Cynulliad Cenedlaethol.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio cyrff llywodraeth leol yng Nghymru, gan gynnwys awdurdodau unedol, yr heddlu, gwasanaethau prawf, awdurdodau tân ac achub, awdurdodau'r parciau cenedlaethol a chynghorau cymuned. Y mae hefyd yn cynnal astudiaethau gwerth am arian llywodraeth leol ac yn asesu cydymffurfiaeth â gofynion Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009.

Y tu hwnt i lywodraeth leol, yr Archwilydd Cyffredinol yw archwilydd allanol Llywodraeth Cymru a'r cyrff a noddir ganddi a'i chyrff cyhoeddus cysylltiedig, Comisiwn y Cynulliad a chyrff y Gwasanaeth Iechyd Gwladol yng Nghymru.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol a staff Swyddfa Archwilio Cymru yn anelu i ddarparu adroddiadau cymesur sy'n canolbwyntio ar y cyhoedd ar stiwardiaeth adnoddau cyhoeddus a thrwy wneud hynny, feithrin dealltwriaeth a hyrwyddo gwelliant.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. We welcome correspondence and telephone calls in Welsh and English. Corresponding in Welsh will not lead to delay.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg. This document is also available in English.

Cynnwys

Adroddiad cryno 4

Gwaith archwilio perfformiad 2017-18 4

Mae'r Cyngor yn cyflawni ei ofynion statudol o ran gwelliant parhaus 4

Argymhellion a chynigion ar gyfer gwella 4

Gwaith archwilio, rheoleiddio ac arolygu yr adroddwyd arno yn ystod 2017-18 6

Atodiadau 13

Atodiad 1 – Statws yr adroddiad 13

Atodiad 2 – Llythyr Archwilio Blynyddol 14

Atodiad 3 – Argymhellion yr adroddiad cenedlaethol 2017-18 17

Adroddiad cryno

Gwaith archwilio perfformiad 2017-18

1 Wrth bennu ehangder y gwaith a wnaed yn ystod y flwyddyn, gwnaethom ystyried graddau'r wybodaeth gronedig o waith archwilio ac arolygu, yn ogystal â ffynonellau gwybodaeth eraill a oedd ar gael, gan gynnwys dulliau Cyngor Sir Ceredigion (y Cyngor) ei hun o adolygu a gwerthuso. Ar gyfer 2017-18, gwnaethom ni waith asesu gwelliant ym mhob cyngor. Gwnaethom ni waith ym mhob cyngor yn ymwneud â Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol hefyd, a chynnal adolygiad ar thema safbwyntiau defnyddwyr gwasanaethau, ac adolygiad o'r trefniadau goruchwylio a chraffu. Mewn rhai cynghorau, gwnaethom ni ategu'r gwaith hwn ag archwiliadau lleol yn seiliedig ar risg, a nodwyd yn y Cynllun Archwilio ar gyfer 2017-18.

2 Mae'r gwaith a wnaed ers yr Adroddiad Gwella Blynyddol (AGB) diwethaf, gan gynnwys gwaith y rheoleiddwyr perthnasol, wedi'i nodi yn Arddangosyn 1.

Mae'r Cyngor yn cyflawni ei ofynion statudol o ran gwelliant parhaus

3 Yn seiliedig ar y gwaith, ac yn gyfyngedig i'r gwaith, a wnaed gan Swyddfa Archwilio Cymru a rheoleiddwyr perthnasol, cred yr Archwilydd Cyffredinol fod y Cyngor yn debygol o gydymffurfio â gofynion Mesur Llywodraeth Leol (2009) yn ystod 2018-19.

Argymhellion a chynigion ar gyfer gwella

4 O ystyried yr amrywiaeth eang o wasanaethau a ddarperir gan y Cyngor a'r heriau y mae'n eu hwynebu, byddai'n anarferol pe na byddem yn dod o hyd i bethau y gellir eu gwella. Gall yr Archwilydd Cyffredinol:

- wneud cynigion ar gyfer gwella – os gwneir cynigion i'r Cyngor, byddem yn disgwyl iddo weithredu arnynt a byddwn yn gwirio yr hyn sy'n digwydd;
- gwneud argymhellion ffurfiol ar gyfer gwella – os gwneir argymhelliad ffurfiol, mae'n rhaid i'r Cyngor baratoi ymateb i'r argymhelliad hwnnw o fewn 30 diwrnod gwaith;
- cynnal arolygiad arbennig, a chyhoeddi adroddiad a gwneud argymhellion; ac
- argymell i weinidogion Llywodraeth Cymru eu bod yn ymyrryd mewn rhyw ffordd.

5 Yn ystod y flwyddyn, ni wnaeth yr Archwilydd Cyffredinol unrhyw argymhellion ffurfiol. Fodd bynnag, rydym ni wedi gwneud nifer o gynigion ar gyfer gwella ac ailadroddir y rhain yn yr adroddiad hwn. Byddwn yn monitro cynnydd o'i gymharu â'r cynigion hyn ac argymhellion perthnasol a wnaed yn ein hadroddiadau cenedlaethol (Atodiad 3) yn rhan o'n gwaith asesu gwelliant.

Gwaith archwilio, rheoleiddio ac arolygu yr adroddwyd arno yn ystod 2017-18

Arddangosyn 1: gwaith archwilio, rheoleiddio ac arolygu yr adroddwyd arno yn ystod 2017-18

Dyddiad cyhoeddi	Disgrifiad byr	Casgliadau	Cynigion ar gyfer gwella
Ebrill 2018.	**Adolygiad o Safbwynt Defnyddwyr Gwasanaethau** Yng Nghyngor Sir Ceredigion, gwnaethom ni adolygu'r Gwasanaeth Addasiadau Tai a Grantiau Cyfleusterau i'r Anabl. Yn arbennig, a oedd y Cyngor yn defnyddio profiadau a dyheadau defnyddwyr gwasanaethau i lywio cynllun a chyflawniad gwasanaethau.	**Mae'r Cyngor yn gwneud defnydd da o safbwyntiau defnyddwyr gwasanaethau i lywio cynllun a chyflawniad ei Wasanaeth Addasiadau Tai.** Daethom i'r casgliad hwn oherwydd: • mae'r Cyngor yn ystyried safbwyntiau defnyddwyr gwasanaethau yn effeithiol wrth lunio'r gwasanaeth maen nhw'n ei dderbyn; • mae defnyddwyr gwasanaethau yn fodlon iawn ar ansawdd y gwasanaeth maen nhw'n ei dderbyn; a • gallai'r Cyngor wneud rhagor i godi ymwybyddiaeth y gwasanaeth addasiadau tai, ond pan fyddan nhw'n ymwybodol, gall defnyddwyr gwasanaethau ddefnyddio gwasanaethau yn rhwydd.	C1 Creu siarter o safonau gwasanaethau ar gyfer cleientiaid: • dylai'r Cyngor lunio rhestr o safonau gwasanaethau disgwyliedig i gleientiaid gyfeirio ati wrth iddyn nhw wneud cais am addasiad i'w tŷ a'i dderbyn. Bydd hyn yn eu galluogi i asesu'r gwasanaeth yn fwy effeithiol. C2 Adolygu dulliau o gasglu adborth gan gleientiaid: • dylai'r Cyngor ystyried ffyrdd newydd o gael adborth i gynyddu faint o wybodaeth a gesglir. C3 Adolygu dulliau o godi ymwybyddiaeth o'r Gwasanaeth Addasiadau Tai.

Dyddiad cyhoeddi	Disgrifiad byr	Casgliadau	Cynigion ar gyfer gwella
Gorffennaf 2018	**'Craffu: Addas ar gyfer y Dyfodol?' Adolygiad** Adolygiad o ba un a yw swyddogaethau trosolwg a chraffu'r Cyngor mewn sefyllfa dda i ymateb i heriau'r presennol a'r dyfodol.	**Mae'r Cyngor yn cydnabod ac yn gwerthfawrogi pwysigrwydd y swyddogaeth trosolwg a chraffu wrth graffu ar brosesau gwneud penderfyniadau, ond gellid gwneud rhagor i ehangu'r amrywiaeth o ddulliau craffu a ddefnyddir a gwerthuso'u heffaith.** Daethom i'r casgliad hwn oherwydd: • mae'r swyddogaeth trosolwg a chraffu yn cyfrannu'n dda wrth graffu ar brosesau gwneud penderfyniadau ac mae'r Cyngor yn cydnabod ac yn gwerthfawrogi pwysigrwydd hynny; • mae blaenraglenni gwaith pwyllgorau craffu yn cynnwys materion priodol, gellid gwneud rhagor i ehangu'r amrywiaeth o ddulliau craffu a ddefnyddir a sicrhau eu bod yn adolygu cynnydd o'i gymharu ag adroddiadau archwilio ac adroddiadau rheoleiddio a chyrff archwilio eraill; ac • nid yw'r Cyngor wedi adolygu effeithiolrwydd ei swyddogaeth trosolwg a chraffu yn rheolaidd, fodd bynnag, mae adolygiad ar waith erbyn hyn a fydd yn galluogi'r Cyngor i werthuso effaith craffu a nodi lle y gallai wella.	C1 Sicrhau yr ystyrir adroddiadau ar gynnydd i fynd i'r afael ag argymhellion archwilio mewnol a rheoleiddio, arolygu ac archwilio allanol, i'w cynnwys mewn blaenraglenni gwaith trosolwg a chraffu. C2 Datblygu prosesau blaenraglennu craffu ymhellach er mwyn: • darparu rhesymeg glir dros ddewis pynciau; • canolbwyntio'n fwy ar ganlyniadau; a • sicrhau y defnyddir y dull craffu mwyaf addas ar gyfer y maes pwnc a'r canlyniad dymunol. C3 Dylai'r Cyngor adolygu'r math o gymorth craffu sydd ei angen i alluogi'r swyddogaeth graffu i ymateb i heriau'r presennol a'r dyfodol.

Dyddiad cyhoeddi	Disgrifiad byr	Casgliadau	Cynigion ar gyfer gwella
Tachwedd 2017. Cyflwyniad i'r Grŵp Arweinyddiaeth.	**Cysoni Dulliau o Gyflawni Newid – Llwyddiannau a Heriau** Gwnaed y gwaith hwn er mwyn helpu cynghorau i nodi, deall a mynd i'r afael â heriau presennol o ran rheoli newid. Bydd gweithredu ar ganfyddiadau'r arolwg yn rhoi'r cyfle i fireinio trefniadau presennol mewn cynghorau trwy hyrwyddo ystyr gweithio'n dda, nodi unrhyw rwystrau a datblygu cyfleoedd lleol ar gyfer gwella. Cynhaliwyd y prosiect hwn yn y 22 o gynghorau ledled Cymru. Yng Nghyngor Sir Ceredigion, gwnaethom ni adolygu pum prosiect newid yn ymwneud ag Adnoddau Dynol, Cwynion, Seilwaith Addysgol, Gwasanaethau Technegol a Chynllunio.	Adroddwyd y farn a gasglwyd gan swyddogion a chynghorwyr i dîm rheoli corfforaethol ac Arweinydd y Cyngor ym mis Tachwedd 2017. Er nad oedd adroddiad cyhoeddus o'r gwaith hwn, gwnaethom ni ofyn i'r Cyngor ystyried sut i ymateb i'r arsylwadau allweddol a wnaed.	Dim.

Dyddiad cyhoeddi	Disgrifiad byr	Casgliadau	Cynigion ar gyfer gwella
Tachwedd 2017.	**Llythyr Archwilio Blynyddol 2016-17** Llythyr yn crynhoi'r negeseuon allweddol a gyfyd o gyfrifoldebau statudol yr Archwilydd Cyffredinol o dan Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 a'i gyfrifoldebau adrodd o dan y Cod Ymarfer Archwilio. Mae'r Llythyr Archwilio Blynyddol ar gael yn Atodiad 2 yr adroddiad hwn.	• Mae'r Cyngor wedi cydymffurfio â'i gyfrifoldebau o ran adrodd ariannol a defnyddio adnoddau, er bod rhywfaint o le i wella o hyd mewn rhai meysydd; • Rwy'n fodlon bod gan y Cyngor drefniadau priodol ar waith i sicrhau darbodusrwydd, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd ei ddefnydd o adnoddau ac mae lle o hyd i'r Cyngor wneud rhagor o welliannau; a • Hyd yn hyn, nid yw fy ngwaith ardystio ceisiadau a ffurflenni grant wedi nodi materion sylweddol a fyddai'n effeithio ar gyfrifon 2017-18 neu systemau ariannol allweddol.	Dim.
Gwaith archwilio perfformiad lleol ar sail risg			

Dyddiad cyhoeddi	Disgrifiad byr	Casgliadau	Cynigion ar gyfer gwella
Gorffennaf 2018	**Diweddariad o Reolaeth Ariannol** Gwaith dilynol i'n hadolygiad yn 2016-17 o sut yr oedd cynghorau yng Nghymru yn cyflawni eu harbedion gofynnol. Canolbwyntiodd ein hadolygiad ar drefniadau rheolaeth ariannol Cyngor Sir Ceredigion ac i ba raddau y cyflawnwyd cynilion arfaethedig yn 2016-17 a 2017-18.	**Mae trefniadau rheolaeth ariannol y Cyngor yn ei wasanaethu'n dda, bydd parhau i'w datblygu yn eu gwneud yn fwy effeithiol ac yn cryfhau cadernid ariannol** Daethom i'r casgliad hwn oherwydd: • mae gan y Cyngor hanes da o gyflawni cyllideb refeniw wedi'i mantoli, ond mae lle i nodi rhagor o arbedion; • mae angen i brosesau cynllunio a chyflawni arbedion fod yn fwy tryloyw a bod wedi'u llywodraethu'n well; • mae perfformiad o'i gymharu â'r gyllideb gyfalaf wedi bod yn llai llwyddiannus yn ystod y blynyddoedd diwethaf; ac • yn fewnol, ymddengys bod rhannu arferion ariannol da a dysgu wedi'i sefydlu ond gellid gwneud rhagor i ddysgu gan eraill ynghylch sut y maent yn mynd ati i gyflawni rheolaeth ariannol, ac mae angen i'r Cyngor gael sicrwydd/her reolaidd ynghylch y trefniadau sydd ar waith.	C1 Cryfhau trefniadau rheolaeth ariannol trwy: • greu cysylltiadau mwy amlwg rhwng y cynllun ariannol tymor canolig a'r amcanion strategol; • cynnal adolygiad cwbl gynhwysfawr o ran o'r gyllideb neu'r gyllideb gyfan bob hyn a hyn. C2 Mae angen i'r arbedion a gynllunnir fod yn fwy tryloyw a chael eu llywodraethu'n well trwy sicrhau: • bod newidiadau i'r cynllun arbedion a gymeradwyir ar ddechrau'r flwyddyn (gan gynnwys arbedion ychwanegol yn ystod y flwyddyn neu arbedion a gaiff eu dileu neu eu gohirio) yn cael eu hadrodd i gynghorwyr a'u cymeradwyo ganddynt; • bod perfformiad o'i gymharu â'r cynllun arbedion cymeradwy wedi'i gynnwys yn yr Adroddiad Cyllideb cyffredinol i'r Cabinet yn rheolaidd drwy gydol y flwyddyn; a

Dyddiad cyhoeddi	Disgrifiad byr	Casgliadau	Cynigion ar gyfer gwella
Gorffennaf 2018	**Diweddariad o Reolaeth Ariannol** (Parhad)		• bod esboniadau dros amrywiadau i gyllidebau yn nodi'n glir faint sydd o ganlyniad i ddiffyg cyflawni cynlluniau arbedion a faint sydd o ganlyniad i bwysau costau ychwanegol. C3 Dylai'r Cyngor gryfhau ei reolaeth o'i gyllideb gyfalaf trwy: • adolygu'r rhesymau dros lithriant rheolaidd ar ei gyllideb gyfalaf a chryfhau ei drefniadau pan fo hynny'n briodol; • sicrhau bod cyllidebau cyfalaf a refeniw wedi'u halinio'n llawn fel bod y risg leiaf o gynnydd mewn costau i'r gyllideb refeniw sy'n deillio o lithriant yn y gyllideb gyfalaf. C4 Mae angen i'r Cyngor fabwysiadu dull mwy rhagweithiol o ddysgu a rhannu arferion da ag eraill o ran arbedion a chynllunio ariannol ehangach. C5 Dylid cynnwys Adolygiad o Reolaeth Ariannol yn y rhaglen o waith Archwilio Mewnol wrth symud ymlaen.

Dyddiad cyhoeddi	Disgrifiad byr	Casgliadau	Cynigion ar gyfer gwella
Gwaith archwilio perfformiad lleol ar sail risg			
Mai 2018	**Cynllunio Gweithlu: Capasiti a Galluedd** **Adolygiad o** hunanwerthusiad y Cyngor o'i drefniadau cynllunio gweithlu.	Cynhaliodd y Cyngor hunanwerthusiad effeithiol ar y cyfan o'i drefniadau cynllunio gweithlu, gan atgyfnerthu ei farn bod angen iddo gryfhau'r trefniadau presennol. Erbyn hyn, mae'r Cyngor wedi cyhoeddi ei Gynllun Gweithlu terfynol ar gyfer 2017-2022, a gymeradwywyd gan Grŵp Arweinyddiaeth y Cyngor, Pwyllgorau Craffu a'r Cabinet ym mis Mai 2018.	Dim.
Cynllunio ac adrodd ar welliant			
Ebrill 2017	**Archwiliad Swyddfa Archwilio Cymru o'r cynllun gwella blynyddol** Adolygiad o gynlluniau cyhoeddedig y Cyngor ar gyfer cyflawni amcanion gwella.	Mae'r Cyngor wedi cydymffurfio â'i ddyletswyddau statudol o ran cynllunio gwelliant.	Dim.
Hydref 2017	**Archwiliad Swyddfa Archwilio Cymru o'r asesiad blynyddol o berfformiad** Adolygiad o asesiad cyhoeddedig o berfformiad y Cyngor.	Mae'r Cyngor wedi cydymffurfio â'i ddyletswyddau statudol o ran adrodd ar welliant.	Dim.
Adolygiadau gan gyrff arolygu a rheoleiddio			
Nid yw Cyngor Sir Ceredigion wedi'i arolygu gan Estyn nac Arolygiaeth Gofal Cymru (AGC) yn ystod cyfnod yr adroddiad hwn er bod gwaith arolygu lleol wedi digwydd mewn ysgolion a darparwyr gwasanaethau.			

Atodiadau

Atodiad 1 – Statws yr adroddiad

Mae Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 (y Mesur) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Archwilydd Cyffredinol gynnal asesiad gwella blynyddol sy'n edrych i'r dyfodol, a chyhoeddi adroddiad gwella blynyddol, ar gyfer pob awdurdod gwella yng Nghymru. Mae gan awdurdodau gwella (a ddiffinnir yn gynghorau lleol, parciau cenedlaethol ac awdurdodau tân ac achub) ddyletswydd gyffredinol i 'wneud trefniadau i sicrhau gwelliant parhaus wrth arfer [eu] swyddogaethau.'

Mae'r asesiad gwella blynyddol yn ystyried y tebygolrwydd y bydd awdurdod yn cydymffurfio â'i ddyletswydd i wneud trefniadau i sicrhau gwelliant parhaus. Yr asesiad hefyd yw'r prif ddarn o waith sy'n galluogi'r Archwilydd Cyffredinol i gyflawni ei ddyletswyddau. Mae staff Swyddfa Archwilio Cymru, ar ran yr Archwilydd Cyffredinol, yn llunio'r adroddiad gwella blynyddol. Mae'r adroddiad yn cyflawni dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol o dan adran 24 y Mesur, trwy grynhoi ei waith archwilio ac asesu mewn adroddiad gwella blynyddol a gyhoeddir ar gyfer pob awdurdod. Mae'r adroddiad hefyd yn cyflawni ei ddyletswyddau o dan adran 19 i gyflwyno adroddiad sy'n ardystio ei fod wedi cynnal asesiad gwella o dan adran 18 ac yn nodi (o ganlyniad i'w archwiliad o'r cynllun gwella o dan adran 17) a yw'n credu bod yr awdurdod wedi cyflawni ei ddyletswyddau cynllunio gwelliannau o dan adran 15.

Gall yr Archwilydd Cyffredinol hefyd, dan rai amgylchiadau, gynnal arolygiadau arbennig (o dan adran 21), a gaiff eu hadrodd i'r awdurdod a Gweinidogion, ac y gall eu cyhoeddi (o dan adran 22). Gweithgaredd ategol pwysig i'r Archwilydd Cyffredinol yw cydlynu gwaith asesu a rheoleiddio (sy'n ofynnol o dan adran 23), sy'n ystyried rhaglen waith gyffredinol yr holl reoleiddwyr perthnasol mewn awdurdod gwella. Gall yr Archwilydd Cyffredinol hefyd ystyried gwybodaeth a rennir gan reoleiddwyr perthnasol (o dan adran 33) yn ei asesiadau.

Atodiad 2 – Llythyr Archwilio Blynyddol

Y Cyng. Ellen ap Gwyn – Arweinydd
Cyngor Sir Ceredigion
Neuadd Cyngor Ceredigion
Penmorfa
Aberaeron
Ceredigion
SA46 0PA

Cyfeirnod: 271A2017-18
Dyddiad cyhoeddi: 30 Tachwedd 2017

Annwyl Cynghorydd Ellen ap Gwyn

Llythyr Archwilio Blynyddol Cyngor Sir Ceredigion 2016-17

Mae'r llythyr hwn yn crynhoi'r negeseuon allweddol a gyfyd o fy nghyfrifoldebau statudol o dan Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 a fy nghyfrifoldebau adrodd o dan y Cod Ymarfer Archwilio.

Mae'r Cyngor wedi cydymffurfio â'i gyfrifoldebau o ran adrodd ariannol a defnyddio adnoddau, er bod rhywfaint o le i wella o hyd mewn rhai meysydd

Cyfrifoldeb y Cyngor yw:

- rhoi systemau rheoli ar waith i sicrhau rheoleidd-dra a chyfreithlondeb trafodiadau a sicrhau bod ei asedau yn ddiogel;
- cynnal cofnodion cyfrifyddu cywir;
- paratoi Datganiad o Gyfrifon yn unol â gofynion perthnasol; a
- sefydlu trefniadau priodol i sicrhau darbodusrwydd, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd ei ddefnydd o adnoddau, ac adolygu hyn yn gyson.

Mae Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 yn ei gwneud yn ofynnol imi:

- roi barn archwilio ar y datganiadau cyfrifyddu;
- adolygu trefniadau'r Cyngor i sicrhau darbodusrwydd, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd ei ddefnydd o adnoddau; a
- chyflwyno tystysgrif yn cadarnhau fy mod i wedi cwblhau'r archwiliad o'r cyfrifon.

Mae awdurdodau lleol yng Nghymru yn paratoi eu datganiadau cyfrifyddu yn unol â gofynion Cod Ymarfer CIPFA/LASAAC ar Gyfrifyddu Awdurdodau Lleol yn y Deyrnas Unedig. Mae'r Cod hwn wedi'i seilio ar y Safonau Adrodd Ariannol Rhyngwladol. Ar 26 Medi 2017, cyflwynais farn archwilio ddiamod ar y datganiadau cyfrifyddu yn cadarnhau eu bod yn cyflwyno darlun gwir a theg o sefyllfa a thrafodion ariannol y Cyngor. Cyflwynais dystysgrif yn cadarnhau bod y cyfrifon wedi'u harchwilio ar yr un dyddiad. Mae fy adroddiad a'r dystysgrif wedi'u cynnwys yn y Datganiad o Gyfrifon.

Adroddais y materion allweddol a oedd yn deillio o'r archwiliad o'r cyfrifon i aelodau'r Pwyllgor Archwilio a'r Cyngor Llawn yn fy adroddiad o'r Archwiliad o'r Datganiadau Ariannol ar 14 a 21 Medi 2017 yn y drefn honno. Adroddais fod y Cyngor wedi cyflwyno'r datganiadau ariannol drafft yn unol â'r dyddiad terfyn statudol, sef 30 Mehefin, ac y cwblhawyd yr archwiliad erbyn y dyddiad terfyn statudol, sef 30 Medi. Gwnaethom adrodd rhai meysydd i'w gwella, yn arbennig o fewn cyfrifyddu cyfalaf a'r Archwiliad Mewnol. Rydym yn gweithio gyda swyddogion i ddatblygu'r gwelliannau sydd eu hangen ar gyfer y dyfodol.

Rwy'n fodlon bod gan y Cyngor drefniadau priodol ar waith i sicrhau darbodusrwydd, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd ei ddefnydd o adnoddau ond mae lle o hyd i'r Cyngor wneud rhagor o welliannau

Mae fy ystyriaeth o drefniadau'r Cyngor i sicrhau darbodusrwydd, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd wedi'i seilio ar y gwaith archwilio a wnaed ar y cyfrifon, yn ogystal â dibynnu ar y gwaith a wnaed o dan Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009. Mae'r Archwilydd Cyffredinol wedi dwyn sylw at feysydd lle nad yw effeithiolrwydd y trefniadau wedi amlygu'i hun hyd yma neu feysydd y gellid eu gwella yn ei Adroddiad Gwella Blynyddol 2016-17.

Hyd yn hyn, nid yw fy ngwaith ardystio ceisiadau a ffurflenni grant wedi nodi materion sylweddol a fyddai'n effeithio ar y cyfrifon neu systemau ariannol allweddol

Rwyf wedi dechrau fy archwiliad o grantiau 2016-17 a byddaf yn adrodd canlyniadau'r gwaith hwn tua dechrau 2018 pan fo'r rhaglen o waith ardystio wedi'i chwblhau. Ar sail fy ngwaith hyd yn hyn, nid wyf wedi nodi unrhyw faterion sylweddol a fyddai'n effeithio ar y cyfrifon neu systemau ariannol allweddol.

Disgwylir ar hyn o bryd y bydd y ffi archwilio ariannol ar gyfer 2016-17 yn unol â'r ffi y cytunwyd arni ac a nodir yn y Cynllun Archwilio Blynyddol.

Yn gywir

Richard Harries
Ar gyfer ac ar ran Archwilydd Cyffredinol Cymru

cc Eifion Evans, Prif Weithredwr
Stephen Johnson, Pennaeth Cyllid a Swyddog Adran 151

Atodiad 3 – Argymhellion yr adroddiad cenedlaethol 2017-18

Arddangosyn 2: argymhellion adroddiadau cenedlaethol 2017-18

Crynodeb o'r cynigion ar gyfer gwella sy'n berthnasol i lywodraeth leol, sydd wedi'u cynnwys mewn adroddiadau cenedlaethol a gyhoeddwyd gan Swyddfa Archwilio Cymru ers cyhoeddi'r AGB diwethaf.

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
Mehefin 2017	Cynllunio Arbedion mewn Cynghorau yng Nghymru	Nid oedd yr adroddiad yn cynnwys unrhyw argymhellion na chynigion ar gyfer gwella, ond roedd cynigion ar gyfer gwella wedi'u cynnwys yn yr adroddiadau lleol a gyflwynwyd i bob Cyngor.
Hydref 2017	Caffael Cyhoeddus yng Nghymru	The report contained seven recommendations. Six of the recommendations were for the Welsh Government, one of the recommendations was for public bodies: A3 Roedd yn glir o'n gwaith samplu bod rhai o'r strategaethau caffael wedi dyddio, a bu ymateb cymysg hefyd i bolisïau a deddfwriaeth newydd megis Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015. Rydym yn argymell bod cyrff cyhoeddus yn adolygu eu strategaethau a'u polisïau caffael yn ystod 2017-18 ac yn flynyddol wedi hynny i sicrhau eu bod yn adlewyrchu newidiadau ehangach i bolisïau a deddfwriaeth ac yn cefnogi gwelliant parhaus.
Hydref 2017	Llywodraethu da wrth benderfynu ar newidiadau sylweddol mewn gwasanaethau – Crynodeb Cenedlaethol	Nid oedd yr adroddiad yn cynnwys unrhyw argymhellion na chynigion ar gyfer gwella, ond roedd cynigion ar gyfer gwella wedi'u cynnwys yn yr adroddiadau lleol a gyflwynwyd i bob Cyngor. Prif ddiben yr adroddiad oedd rhoi dealltwriaeth, rhannu ymarfer presennol ac ysgogi sgyrsiau a thrafodaethau yn y dyfodol rhwng cynghorau a sefydliadau eraill.
Rhagfyr 2017	Adroddiadau Ariannol Llywodraethau Lleol ar gyfer 2016-17	Nid oedd yr adroddiad yn cynnwys unrhyw argymhellion na chynigion ar gyfer gwella.

<table>
<tr><th>Dyddiad yr adroddiad</th><th>Teitl yr adolygiad</th><th>Argymhelliad</th></tr>
<tr><td>Ionawr 2018</td><td>Sut mae Llywodraeth Leol yn rheoli galw – Digartrefedd</td><td>A1 Mae gweithredu Deddf Tai (Cymru) 2014 yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol ddatblygu gwasanaethau sy’n canolbwyntio ar atal digartrefedd a lleihau’r galw. Mae’r rhain yn wahanol iawn i wasanaethau digartrefedd a arweinir gan waith achos traddodiadol, ac mae gwaith atal yn gofyn am sgiliau newydd a rhyngweithio’n gynnar â defnyddwyr a darpar ddefnyddwyr. Gwelsom fod cynnydd awdurdodau lleol wrth ddiwygio ac atgyfnerthu gwasanaethau yn amrywiol (paragraffau 1.12 i 1.20). Argymhellwn y dylai awdurdodau lleol wneud y canlynol:
sicrhau bod eu staff yn ddigon medrus i ddelio â gofynion newydd cyfryngu, datrys problemau, negodi a dylanwadu gyda phobl ddigartref; ac
adolygu ac ad-drefnu eu gwasanaethau i ymgysylltu’n fwy effeithiol â phobl ddigartref a rhai a allai fod yn ddigartref er mwyn atal digartrefedd.
A2 Darparodd Llywodraeth Cymru arian i helpu awdurdodau lleol i weithredu Deddf Tai (Cymru) 2014 ac mae’r cyllid hwn wedi bod yn hanfodol er mwyn sicrhau y gall gwasanaethau atal newydd gael eu datblygu. Mae’r arian ar gael tan 2019-20 ond mae angen i awdurdodau sicrhau eu bod yn defnyddio’r cyfleoedd a gynigir gan yr adnoddau hyn i ddiwygio eu gwasanaethau er mwyn cyflawni eu cyfrifoldebau yn y dyfodol (paragraffau 1.21 i 1.28). Rydym yn argymell bod awdurdodau lleol yn diwygio’r ffordd yr ariennir gwasanaethau digartrefedd ganddynt er mwyn sicrhau y gallant barhau i ddarparu’r dull atal ehangaf posibl sydd ei angen. Dylai adolygiadau ystyried defnyddio arian Cefnogi Pobl yn ogystal ag arian o Gronfa Gyffredinol y Cyngor i gefnogi’r ffordd y cyflawnir dyletswyddau digartrefedd yr awdurdod.
A3 Gall y ffordd y caiff gwasanaethau eu trefnu a’u rheoli ar y pwynt cyswllt cyntaf ddylanwadu’n sylweddol ar ba mor effeithiol yw awdurdodau lleol wrth reoli a lleihau’r galw. Gall gwasanaethau y mae’n hawdd cael gafael arnynt a ddefnyddir i’r eithaf, sy’n osgoi dull porthgadw ac sy’n canolbwyntio ar atebion cynnar, wella’r rhagolygon ar gyfer atal digartrefedd yn llwyddiannus. Gwelsom fod systemau pwynt mynediad rhai awdurdodau wedi’u cynllunio’n wael, sy’n effeithio’n andwyol ar ragolygon yr awdurdod ar gyfer ymyrraeth gynnar i atal digartrefedd rhag digwydd (paragraffau 2.4 i 2.11). Argymhellwn y dylai awdurdodau lleol wneud y canlynol:
llunio gwasanaethau er mwyn sicrhau bod cyswllt cynnar â defnyddwyr gwasanaethau;
defnyddio dulliau ‘brysbennu’ i nodi a hidlo unigolion sy’n gofyn am help er mwyn pennu’r ymateb mwyaf priodol i fynd i’r afael â’u hanghenion; a
phrofi effeithiolrwydd gwasanaethau pwynt cyswllt cyntaf er mwyn sicrhau eu bod yn addas at y diben.</td></tr>
</table>

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
Ionawr 2018	Sut mae Llywodraeth Leol yn rheoli galw – Digartrefedd	A4 Mae pennu safonau gwasanaeth clir sy'n nodi'r hyn y mae'r awdurdod yn ei ddarparu ac y mae'n gyfrifol amdano yn hanfodol er mwyn sicrhau bod pobl yn gwybod beth mae ganddynt hawl i'w gael a beth sydd angen iddynt ei ddatrys eu hunain. Gwelsom nad yw awdurdodau bob amser yn rhoi gwybodaeth glir, cryno ac o ansawdd da er mwyn helpu pobl i ddod o hyd i'r cyngor cywir yn gyflym ac yn effeithlon (paragraffau 2.12 i 2.17). **Rydym yn argymell bod awdurdodau lleol yn cyhoeddi safonau gwasanaethau sy'n nodi'n glir beth yw eu cyfrifoldebau a sut y byddant yn darparu gwasanaethau er mwyn sicrhau bod pobl yn gwybod beth mae ganddynt hawl i'w gael a beth mae'n rhaid iddynt ei wneud drostynt hwy eu hunain. Dylai safonau gwasanaethau:** • gael eu hysgrifennu mewn iaith hygyrch a syml. • bod yn fanwl gywir ynghylch beth y gall ymgeiswyr ei ddisgwyl a beth na allant ei ddisgwyl, a phryd y gallant ddisgwyl iddo gael ei ddatrys. • nodi'n glir rôl yr ymgeisydd yn y broses a sut y gallant helpu'r broses i redeg yn fwy llyfn a chyflym. • cael eu llunio ar y cyd ag arbenigwyr pwnc a chynnwys pobl sy'n defnyddio'r gwasanaeth(au). • integreiddio'n effeithiol â'r broses asesu unigol. • cynnig dewisiadau amgen hyfyw i wasanaethau'r awdurdod. • nodi'r prosesau apeliadau a chwynion. Dylai'r rhain fod yn seiliedig ar degwch a chydraddoldeb i bawb dan sylw a dylent fod ar gael i bawb. A5 Mae angen i awdurdodau lleol lunio gwasanaethau i ymgysylltu â defnyddwyr gwasanaethau yn effeithiol ac effeithlon, ond mae'r safonau cyfredol yn rhy amrywiol i sicrhau bod defnyddwyr gwasanaethau yn gallu cael gafael ar y cyngor sydd ei angen arnynt (paragraffau 2.18 i 2.24). **Er mwyn gwella perfformiad cyfredol rydym yn argymell bod awdurdodau lleol yn gwneud defnydd gwell o'u gwefannau er mwyn helpu i reoli'r galw drwy:** • profi defnyddioldeb ac effeithiolrwydd y wybodaeth gyfredol ar wefannau gan ddefnyddio ein llinellau ymholi a nodir yn Atodiad 5; • cynyddu a gwella ystod, ansawdd a chwmpas gwybodaeth ar y we; gwneud gwell defnydd o raglenni ar-lein; a • chysylltu'n fwy effeithiol â gwybodaeth gan ddarparwyr arbenigol ac arbenigwyr cyngor, fel Cyngor ar Bopeth.

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
Ionawr 2018	Sut mae Llywodraeth Leol yn rheoli galw – Digartrefedd	A6 Mae Deddf Tai (Cymru) 2014 yn rhoi dyletswydd newydd ar wasanaethau cymdeithasol a chymdeithasau tai sy'n ei gwneud yn ofynnol iddynt gydweitho â gwasanaethau digartrefedd awdurdodau lleol i atal a mynd i'r afael â digartrefedd. Gwelsom nad yw'r trefniadau hyn yn gweithio'n effeithiol ac nad yw ymatebion gwasanaethau i atal digartrefedd a helpu pobl ddigartref bob amser yn cael eu darparu, ac nad ydynt ychwaith yn gyson effeithiol (paragraffau 3.13 i 3.25). **Rydym yn argymell bod awdurdodau lleol yn nodi ac yn cytuno ar yr hyn y maent yn ei ddisgwyl gan bartneriaid, gan nodi sut y byddant yn cydweithio er mwyn lleddfu digartrefedd. Dylai'r cytundeb hwn gael ei adolygu'n rheolaidd a dylai perfformiad partneriaid gael ei adolygu er mwyn nodi meysydd i'w gwella**. A7 Nid yw systemau monitro awdurdodau lleol na dulliau gwerthuso er mwyn sicrhau cydymffurfiaeth â'u cyfrifoldeb o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010 a Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus yn gweithio cystal â'r disgwyl (paragraffau 3.35 i 3.39). **Rydym yn argymell bod awdurdodau lleol yn mynd i'r afael â gwendidau yn eu dull monitro cydraddoldebau, ac yn sicrhau bod eu gwasanaeth digartrefedd yn cofnodi ac yn gwerthuso data priodol yn gywir er mwyn dangos mynediad cyfartal i ddefnyddwyr gwasanaethau y mae gan yr awdurdod lleol ddyletswydd tuag atynt.** A8 Gall rheoli'r galw fod yn heriol i awdurdodau lleol. Mae rhai gwersi clir i'w dysgu o ran gweithredu Deddf Tai (Cymru) 2014 a'r dyletswyddau atal digartrefedd y gellir eu cymhwyso at reoli'r galw mewn gwasanaethau eraill (paragraffau 4.24 i 4.27). **Rydym yn argymell bod awdurdodau lleol yn defnyddio'r rhestr wirio a nodir yn Atodiad 10 i gynnal hunanasesiad ar wasanaethau, er mwyn helpu i nodi opsiynau i wella'r ffordd y gallant helpu i reoli'r galw.**

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
Chwefror 2018	Addasiadau Tai	Roedd yr adroddiad yn cynnwys naw argymhelliad. Roedd un o'r argymhellion i Lywodraeth Cymru ac roedd wyth ohonynt i awdurdodau lleol a/neu sefydliadau cyflenwi: A1 Ceir llawer o ffynonellau cyllid a pholisïau ar gyfer addasiadau, ac mae hynny'n golygu bod safon y gwasanaeth a dderbynnir gan bobl anabl a phobl hŷn yn amrywio'n helaeth (paragraffau 1.5 i 1.9). I fynd i'r afael â'r anghysondebau hyn, **rydym yn argymell y dylai Llywodraeth Cymru osod safonau ar gyfer pob addasiad er mwyn sicrhau bod pobl anabl a phobl hŷn yn derbyn gwasanaeth o'r un safon waeth pa le y maent yn byw, pwy yw eu landlord, a ph'un a ydynt yn berchen ar eu cartref eu hunain ai peidio**. A2 Mae'r rhan fwyaf o gyrff cyhoeddus yn glir ynghylch sut y gall eu gwaith ar addasiadau gael effaith gadarnhaol ar bobl anabl a phobl hŷn, ac maent wedi gosod nodau addas sy'n creu ffocws wrth weithredu. Mae sefydlu'r nodau strategol cywir ar gyfer addasiadau hefyd yn creu sail glir ar gyfer penderfynu pwy ddylai gael blaenoriaeth gan wasanaethau, a sut ac ymhle y dylid defnyddio adnoddau. Fodd bynnag, gwelsom fod amryw o ddiffygion yn y trefniadau polisi cyfredol, ac nad yw cyrff cyhoeddus yn sicrhau'r budd mwyaf wrth fuddsoddi (paragraffau 3.8 i 3.15). **Argymhellwn y dylai awdurdodau lleol weithio gydag asiantaethau partner (cyrff iechyd, cymdeithasau tai a Gofal a Thrwsio) i atgyfnerthu eu ffocws strategol wrth ddarparu addasiadau drwy**: • osod amcanion strategol priodol ar gyfer addasiadau sy'n canolbwyntio ar lesiant ac annibyniaeth; • gwella ansawdd yr wybodaeth am y galw am addasiadau drwy defnyddio ystod eang o ddata i asesu angen, gan gynnwys ceisio a defnyddio gwybodaeth gan bartneriaid sy'n gweithio yn ardal yr awdurdod lleol; a • chysylltu'r system ar gyfer rheoli a chyflenwi addasiadau â pholisïau a chofrestrau tai addasedig er mwyn gwneud y defnydd gorau o gartrefi a addaswyd eisoes.

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
Chwefror 2018	Addasiadau Tai	A3 Mae’n bwysig sicrhau bod gan bawb y gallai fod angen gwaith addasu arnynt r holl wybodaeth angenrheidiol er mwyn gwneud cais am waith addasu a threfnu bod y gwaith hwnnw’n cael ei gwblhau. Gan hynny, mae’n hanfodol cael gwybodaeth hygyrch o ansawdd da er mwyn i sefydliadau cyflenwi arddangos mynediad teg a thryloywder. Fodd bynnag, cawsom hyd i wendidau yn ansawdd a darpariaeth gwybodaeth i’r cyhoedd ynghylch addasiadau tai (paragraffau 2.6 i 2.15). **Argymhellwn y dylai sefydliadau cyflenwi ddarparu gwybodaeth am addasiadau tai yn Gymraeg ac yn Saesneg, mewn ffurfweddau hygyrch gan gynnwys Braille, ffontiau mawr, fersiynau sain ac ieithoedd eraill. Dylid hyrwyddo gwybodaeth yn eang drwy ystod o gyfryngau, gan gynnwys y cyfryngau cymdeithasol, gwefannau a gwybodaeth gyhoeddedig, a hefyd drwy bartneriaid allweddol. Yn ddelfrydol, dylid cynhyrchu gwybodaeth ar y cyd ac alinio polisïau rhwng cyrff cyflenwi er mwyn ehangu eu cwmpas a chynyddu’r defnydd ohonynt**. A4 Gan fod nifer helaeth o lwybrau er mwyn cyrchu gwasanaethau, mae angen i sefydliadau cyflenwi sicrhau bod ganddynt systemau cadarn i ymdrin â cheisiadau yn gyflym ac effeithiol. Fodd bynnag, gwelsom fod y prosesau a ddefnyddir gan sefydliadau cyflenwi yn amrywio’n helaeth, a’u bod yn aml yn creu anawsterau i bobl anabl a phobl hŷn sydd yn ceisio cymorth (paragraffau 2.16 i 2.19). **Argymhellwn y dylai sefydliadau cyflenwi symleiddio’r broses ymgeisio drwy greu un ffurflen gais gynhwysfawr ar gyfer pob sefydliad o fewn ardal awdurdod lleol. Dylai’r ffurflen fod ar gael drwy bartneriaid ac ar-lein**. A5 Gall amrywiaeth o ffactorau achosi oedi wrth addasu (paragraffau 2.20 i 2.33). Er mwyn gwella prydlondeb wrth gyflenwi, **argymhellwn y canlynol**: • bod Llywodraeth Cymru’n cynnal adolygiad i weld a ddylai awdurdodau lleol barhau i ddefnyddio’r prawf modd ar gyfer Grantiau Cyfleusterau i’r Anabl (DFGs); • bod awdurdodau lleol yn darparu neu’n defnyddio gwasanaethau asiantaeth gwella cartrefi i gynorthwyo pobl anabl a phobl hŷn i fynd ar drywydd eu ceisiadau DFG yn effeithlon; • bod sefydladau cyflenwi yn gweithio gydag awdurdodau cynllunio i gyflymu a symleiddio’r broses ar gyfer addasiadau y mae angen cymeradwyaeth ar eu cyfer; • bod sefydliadau cyflenwi yn defnyddio Aseswyr yr Ymddiriedir Ynddynt i gynnal asesiadau ar gyfer gwaith addasu o natur symlach; a • bod Llywodraeth Cymru’n symleiddio ei phrosesau cymeradwyo ar gyfer Grantiau Addasiadau Ffisegol (PAGs).

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
Chwefror 2018	Addasiadau Tai	A6 Mae’r rhan fwyaf o awdurdodau lleol, cymdeithasau tai ac asiantaethau Gofal a Thrwsio wedi sefydlu prosesau i benodi, goruchwylio a rheoli perfformiad adeiladwyr ac/neu gontractwyr. Fodd bynnag, gwelsom amrywiaeth eang yn y modd y mae sefydliadau cyflenwi’n trefnu gwaith adeiladu, yn ei roi ar gontract ac yn ei gwblhau (paragraffau 2.37 i 2.44). **Argymhellwn fod sefydliadau cyflenwi**: • yn cyflwyno systemau ffurfiol er mwyn achredu contractwyr i gyflawni gwaith addasu. Dylai’r rhain gynnwys: – safonau gofal cwsmeriaid fel cadw apwyntiadau, cadw’r safle’n daclus, rheoli sŵn ac ati; – archwilio sefyllfa ariannol, statws treth a TAW; – hyrwyddo arferion iechyd a diogelwch da; – gofyniad i ddefnyddio cynlluniau gwarant; – sicrhau y delir yswiriant digonol; a – gofyn am eirdaon. • defnyddio cytundebau fframwaith a chontractau drwy bartneriaeth i gyflenwi addasiadau; • mynd i’r afael â gwendidau wrth roi addasiadau ar gontract, diweddaru’r Rhestr Cyfraddau a ddefnyddir i roi gwaith allan ar dendr a chynnal ymarferion tendro cystadleuol er mwyn cefnogi gwerth am arian wrth roi gwaith allan ar gontract; • datblygu systemau effeithiol i reoli a gwerthuso perfformiad contractau drwy: – bennu ystod briodol o wybodaeth er mwyn barnu ynghylch perfformiad a chyflawniad y gwaith, gan gynnwys prydlondeb y gwaith; ansawdd y gwaith; adborth ymgeiswyr/tenantiaid; cost y gwaith (gan gynnwys amrywiadau); record o ran iechyd a diogelwch; ac adborth cwsmeriaid; – gwerthuso ac adrodd ar berfformiad yn rheolaidd er mwyn canfod cyfleoedd i wella gwasanaethau; a – rhoi adborth ffurfiol i gontractwyr am eu perfformiad, gan drafod materion allweddol fel bodlonrwydd cleientiaid, lefel unrhyw amrywio a pha mor dderbyniol yw hynny, gwaith sy’n gywir y tro cyntaf, asesiad ôl-arolygol a chwblhau ar amser ac yn unol â’r gyllideb.

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
Chwefror 2018	Addasiadau Tai	A7 Er mwyn sicrhau cymaint â phosib o effaith a gwerth am arian wrth ddarparu addasiadau, mae angen i sefydliadau tai a gwasanaethau iechyd a gofal cymdeithasol gydweithio'n effeithiol i sicrhau bod modd bodloni anghenion pobl sydd yn aml yn fregus iawn, a gwella eu hansawdd byw. Fodd bynnag, yn ôl ein canfyddiadau mae'r diffyg ffocws strategol ar addasiadau mewn sefydliadau cyflenwi yn parhau, gyda'r sefydliadau hynny'n canolbwyntio ar ymatebion penodol o fewn y sefydliad, yn hytrach nag ystyried sut i gydweithio ag eraill i fodloni anghenion pobl anabl neu bobl hŷn orau (paragraffau 3.16 i 3.21). **Argymhellwn y dylai awdurdod lleol gydweithio ag asiantaethau partner (cyrff iechyd, cymdeithasau tai a Gofal a Thrwsio) i ddatblygu a gwella'r trefniadau ar gyfer cydweithio. Y nod fydd cynyddu hyd yr eithaf y defnydd a'r budd yn gysylltiedig ag addasiadau o ran cefnogi annibyniaeth drwy gyfuno adnoddau, cydleoli staff a chreu timau cyflenwi integredig**. A8 Mae'r rhan fwyaf o gyrff cyhoeddus yn cydnabod gwerth addasiadau o ran lleihau'r risg o godymau, atal derbyniadau i'r ysbyty a chyflymu'r broses o ryddhau cleifion o'r ysbyty. Fodd bynnag, ni fydd trefniadau partneriaeth lleol bob amser yn adlewyrchu pwysigrwydd addasiadau, ac ar wahân i Therapyddion Galwedigaethol, nododd gweithwyr iechyd proffesiynol ei bod hi'n anodd ymdrin â'r gwahanol systemau'r awdurdod lleol a'r cymdeithasau tai ar gyfer gweinyddu, cymeradwyo a chwblhau addasiadau (paragraffau 3.22 i 3.24). **Er mwyn gwella'r defnydd a'r nifer sy'n manteisio ar addasiadau gyda chyrff iechyd, argymhellwn y dylai sefydliadau cyflenwi gytuno ar y cyd ar gyd-safonau gwasanaeth ar gyfer cyflenwi addasiadau ym mhob ardal awdurdod lleol, a chyhoeddi'r cyd-safonau hynny. Dylid nodi'n glir yn y safonau gwasanaeth sut y bydd pob asiantaeth yn mynd ati i gyflenwi addasiadau, ac yn darparu gwasanaethau i sicrhau bod pobl yn gwybod yr hyn y mae ganddynt hawl i'w dderbyn. Dylai Safonau Gwasanaeth:** • fod mewn iaith hygyrch sy'n hawdd ei deall; • bod yn fanwl gywir ynghylch yr hyn y gall pobl/na all pobl ddisgwyl ei dderbyn; • cael eu llunio ar y cyd i gynnwys yr holl wasanaethau addasu o fewn ardal; • nodi cymhwysedd ar gyfer y gwahanol ffrydiau ariannu, y prosesau ymgeisio ac asesu, graddfeydd amser a phrosesau adolygu; a • chynnig yr opsiynau posib a'r dewisiadau eraill yn lle addasu, gan gynnwys cysylltu â chofrestrau tai addasedig i wneud y defnydd gorau posib o gartrefi sydd eisoes wedi'u haddasu.

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
Chwefror 2018	Addasiadau Tai	A9 Mae’n bwysig cael y dangosyddion perfformiad cywir ac adrodd yn rheolaidd ar berfformiad yn erbyn y dangosyddion hynny er mwyn i gyrff cyhoeddus reoli perfformiad gweithredol, canfod meysydd i’w gwella a gwerthuso effaith gadarnhaol gwasanaethau. Gwelsom fod ystod gyfredol y data o ddangosyddion perfformiad yn gyfyngedig iawn, ac nad ydynt yn ddigonol i’w gwneud hi’n bosib i gynnal gwerthusiad llawn o berfformiad (paragraffau 4.5 i 4.20). **Er mwyn rheoli perfformiad yn effeithiol a barnu ynghylch effaith addasiadau, argymhellwn y dylai Llywodraeth Cymru a sefydliadau cyflenwi**: • sefydlu mesuriadau priodol er mwyn barnu ynghylch effeithiolrwydd ac effeithlonrwydd y gwahanol systemau ar gyfer cyflenwi addasiadau a’r effaith ar lesiant ac annibyniaeth y rhai sy’n derbyn addasiadau; • sicrhau bod sefydliadau cyflenwi yn adrodd yn erbyn eu cyfrifoldebau o ran Deddf Cydraddoldeb 2010; • sicrhau bod gwybodaeth am berfformiad yn cynnwys gwaith yr holl sefydliadau cyflenwi - awdurdodau lleol, cymdeithasau tai ac asiantaethau Gofal a Thrwsio; a • chyhoeddi perfformiad yr holl sefydliadau cyflenwi yn flynyddol fel bo modd cael golwg systemau cyfan ar ddarpariaeth ac effaith er mwyn cefnogi gwelliannau sydd i’w cyflawni.
Ebrill 2018	Siaradwch fy iaith: Goresgyn rhwystrau iaith a chyfathrebu mewn gwasanaethau cyhoeddus	**Sicrhau bod pobl sy’n wynebu rhwystrau o ran iaith a chyfathrebu yn gallu cyrchu gwasanaethau cyhoeddus** A1 Mae’n ofynnol i gyrff cyhoeddus sicrhau y gall pobl gyrchu’r gwasanaethau y mae arnynt eu hangen. Er mwyn bod yn ystyriol o ofynion Deddf Cydraddoldeb 2010 a deddfwriaeth arall, argymhellwn y dylai cyrff cyhoeddus gynnal adolygiad rheolaidd er mwyn canfod pa mor hygyrch yw eu gwasanaethau i bobl nad ydynt yn siarad Cymraeg na Saesneg fel prif iaith, gan gynnwys pobl fyddar sydd yn defnyddio iaith arwyddion. Gellir defnyddio ein rhestr wirio yn rhan o’r asesiad hwn. **Datblygu gwasanaethau dehongli a chyfieithu yng Nghymru** A2 Drwy ein gwaith gyda chyrff cyhoeddus, darparwyr gwasanaeth dehongli a chyfieithu a defnyddwyr gwasanaeth, nodwyd bod sawl her o flaen gwasanaethau dehongli a chyfieithu. Argymhellwn y dylai Llywodraeth Cymru weithio gyda chyrff cyhoeddus, grwpiau cynrychioliadol a phartïon eraill â buddiant i sicrhau: • bod digon o ddehonglwyr ar gael, yn enwedig ar gyfer ieithoedd y ceir galw mawr amdanynt, fel Iaith Arwyddion Prydain ac Arabeg; • bod dehonglwyr sydd wedi derbyn hyfforddiant arbenigol ar gael i weithio mewn gwasanaethau iechyd meddwl, a chyda phobl sydd wedi profi trawma neu drais; a • bod gweithdrefnau ar waith i ddiogelu a sicrhau ansawdd.

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
Mai 2018	Myfyrio ar Flwyddyn Un: Sut mae Cyrff Cyhoeddus wedi Ymateb i Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015?	Nid oedd yr adroddiad yn cynnwys unrhyw argymhellion na chynigion ar gyfer gwella.
Mai 2018	Comisiynu Gwasanaethau Llety i Oedolion ag Anableddau Dysgu yn Strategol	A1 Mae gan bobl ag anabledd dysgu hawl i fyw'n annibynnol. Yn ystod y 50 mlynedd diwethaf bu newidiadau sylweddol o ran y ffordd y caiff llety a chymorth eu darparu. Mae gwasanaethau bellach yn cael eu darparu gan ddefnyddio model sy'n galluogi pobl i fyw yn y gymuned mewn tai cyffredin ledled Cymru (paragraffau 1.3 i 1.10). Argymhellwn y dylai awdurdodau lleol barhau i ganolbwyntio ar atal pobl rhag mynd yn ddibynnol ar leoliadau drutach mewn cartrefi gofal drwy ddarparu cymorth effeithiol yn y cartref ac amrywiaeth o lety camu ymlaen drwy wneud y canlynol: • gwella'r modd y caiff gweithgarwch atal ei werthuso er mwyn i awdurdodau lleol ddeall beth sy'n gweithio'n dda a pham; • gan ddefnyddio mapio gwasanaethau atal o dan y Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 sy'n cwmpasu asiantaethau eraill a darparwyr gwasanaethau; • gwella prosesau cyfeirio at help ychwanegol er mwyn i ofalwyr a rhwydweithiau cymorth allu bod yn fwy cydnerth a hunanddibynnol. Dylai hyn gynnwys annog gofalwyr i lunio cynlluniau gofal hirdymor er mwyn cynnal a diogelu llesiant eu dibynnydd; a • rhannu gwaith dadansoddi risg a data cynllunio hirdymor ag awdurdodau lleol eraill, darparwyr gwasanaethau a phartneriaid er mwyn cytuno ar ddealltwriaeth gyffredin o'r ystod o opsiynau. A2 Dengys amcanestyniadau o'r boblogaeth y bydd nifer y bobl ag anabledd dysgu yn cynyddu yn y dyfodol ac y bydd nifer y bobl dros 65 oed a nifer y bobl ag anabledd dysgu cymedrol neu ddifrifol yn cynyddu'n sylweddol (paragraffau 1.3 i 1.10). Argymhellwn y dylai awdurdodau lleol wella eu dull o gynllunio gwasanaethau i bobl ag anableddau dysgu drwy adeiladu ar asesiadau poblogaeth y Byrddau Partneriaeth Rhanbarthol ar gyfer pobl ag anableddau dysgu a chytuno ar flaenoriaethau yn y dyfodol.

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
Mai 2018	Comisiynu Gwasanaethau Llety i Oedolion ag Anableddau Dysgu yn Strategol	A3 Lluniodd Llywodraeth Cymru ganllawiau i awdurdodau lleol, o'r enw 'developing a commissioning strategy for people with a learning disability', er mwyn helpu awdurdodau i lunio cynlluniau strategol ar gyfer comisiynu gwasanaethau anableddau dysgu. Ar y cyd â chodau ymarfer a ddatblygwyd yn sgil pasio Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014, mae Llywodraeth Cymru yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol ddatblygu opsiynau comisiynu integredig gyda gwasanaethau Byrddau Iechyd Lleol. Y nod yw darparu dull cydgysylltiedig a chosteffeithiol o gomisiynu gwasanaethau ond nododd ein hadolygiad wendidau yn y trefniadau presennol (paragraffau 2.4 i 2.12). Argymhellwn y dylai awdurdodau lleol wneud mwy i integreiddio trefniadau comisiynu gyda phartneriaid a darparwyr ac ystyried gwaith y Bwrdd Comisiynu Cenedlaethol drwy wneud y canlynol: • deall y ffactorau sy'n atal neu'n rhwystro integreiddio pellach; • gwella ansawdd cydgynlluniau strategol ar gyfer gwasanaethau anableddau dysgu (gweler hefyd baragraffau 3.11 i 3.14); • sefydlu modelau buddsoddi a strwythurau ariannol cynaliadwy, trefniadau cydgynllunio'r gweithlu a dull cyllidebu amlflwydd; a • datblygu fframweithiau llywodraethu a rhannu data priodol gyda phartneriaid lleol allweddol sy'n cynnwys proses glir ar gyfer rheoli risg a methiant. A4 Mae gweithgarwch ymgysylltu awdurdodau lleol â phobl ag anableddau dysgu a'u gofalwyr yn amrywio. Er bod gan lawer o wasanaethau awdurdodau gydberthnasau cadarnhaol â grwpiau eirioli, mae rhai yn llai llwyddiannus wrth gynnwys y grwpiau a'r gofalwyr hyn yn y broses o werthuso ansawdd gwasanaethau (paragraffau 2.18 i 2.20). Argymhellwn y dylai awdurdodau lleol wneud mwy i gynnwys pobl ag anableddau dysgu a'u gofalwyr yn y broses o gynllunio gofal a chytuno ar lwybrau at fwy o annibyniaeth drwy wneud y canlynol: • cynnwys pobl ag anableddau dysgu a'u gofalwyr yn gyson yn y broses o ysgrifennu, monitro a datblygu cynlluniau gofal; • cynnwys gofalwyr a grwpiau eirioli yn systematig yn y gwaith o werthuso ansawdd gwasanaethau; • cynnwys pobl ag anableddau dysgu mewn prosesau caffael; a • sicrhau y caiff gohebiaeth ei hysgrifennu mewn iaith briodol sy'n hawdd ei deall er mwyn gwella dealltwriaeth o ganllawiau a gwybodaeth a chynyddu eu heffaith.

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
Mai 2018	Comisiynu Gwasanaethau Llety i Oedolion ag Anableddau Dysgu yn Strategol	A5 Gallai awdurdodau lleol wneud mwy i gynnwys darparwyr gwasanaethau mewn gweithgarwch comisiynu a gwneud y broses dendro yn fwy effeithiol drwy sicrhau ei bod yn haws i'w defnyddio ac yn canolbwyntio'n fwy ar ganlyniadau. Fodd bynnag, nid yw awdurdodau lleol mor effeithiol ag y dylent fod wrth ymgysylltu â darparwyr (paragraffau 2.28 i 2.38). Argymhellwn y dylai awdurdodau lleol gydweithio â darparwyr, y trydydd sector a chyflenwyr er mwyn deall heriau a rhannu data ac arbenigedd drwy wneud y canlynol: • gwella ansawdd, ystod a hygyrchedd gwybodaeth dendro; a • gweithio gyda darparwyr i lywio marchnadoedd lleol drwy feithrin dealltwriaeth gyffredin o'r cyfleoedd, y risgiau a'r blaenoriaethau o ran darparu gwasanaethau anableddau dysgu yn y dyfodol. A6 Nid oes gan y rhan fwyaf o awdurdodau lleol drefniadau effeithiol ar gyfer monitro a gwerthuso'r ffordd y maent yn comisiynu gwasanaethau anableddau dysgu (paragraffau 3.3 i 3.15). Argymhellwn y dylai awdurdodau lleol ddatblygu set fwy priodol o ddangosyddion perfformiad a mesurau llwyddiant sy'n ei gwneud hi'n haws monitro a dangos effaith gweithgarwch gwasanaethau drwy wneud y canlynol • llunio mesurau a dangosyddion perfformiad gwasanaethau a chontractau ar y cyd â darparwyr gwasanaethau, pobl ag anableddau dysgu a'u gofalwyr; • sicrhau bod gan gomisiynwyr ddigon o wybodaeth am gostau a digon o wybodaeth ansoddol am yr ystod lawn o opsiynau sydd ar gael o ran lleoliadau a gofal; • rhoi data i gomisiynwyr er mwyn dangos manteision ariannol hirdymor dewisiadau comisiynu, mae hyn yn cynnwys meddu ar y systemau a'r dechnoleg briodol; • integreiddio'r canlyniadau a'r hyn a ddysgwyd o adolygiadau o gynlluniau gofal mewn mesurau perfformiad; • gwerthuso gwahanol fathau o ymyriadau a lleoliadau ac wedyn dysgu ohonynt; a • cynnwys gwasanaethau anableddau dysgu yn adolygiadau craffu awdurdodau lleol er mwyn herio perfformiad a nodi gwelliannau.

Wales Audit Office
24 Cathedral Road
Cardiff CF11 9LJ

Tel: 029 2032 0500
Fax: 029 2032 0600
Textphone: 029 2032 0660

E-mail: info@audit.wales
Website: www.audit.wales

Swyddfa Archwilio Cymru
24 Heol y Gadeirlan
Caerdydd CF11 9LJ

Ffôn: 029 2032 0500
Ffacs: 029 2032 0600
Ffôn Testun: 029 2032 0660

E-bost: post@archwilio.cymru
Gwefan: www.archwilio.cymru